

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Турків Світлани Ярославівни
на тему «Діяльність сестер чину святого Василя Великого
у Східній Галичині наприкінці XIX – у першій половині XX століть»,
представлену на здобуття наукового ступеня кандидата історичних
наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Різноаспектне вивчення діяльності українських християнських релігійних організацій, зокрема згромадження сестер чину святого Василя Великого у Східній Галичині наприкінці XIX – у першій половині XX століть, які зробили вагомий внесок у розвиток української національної свідомості та формування національно сформованої особистості становить великий науковий та суспільний інтерес.

Актуальність дисертаційного дослідження не викликає заперечень і зумовлена тим, що богословсько-релігійна, місіонерська, благодійна та педагогічно-виховна діяльність сестер ЧСВВ має важливе наукове, теоретичне, практичне, пізнавальне значення і не знайшла комплексного та всебічного висвітлення в історіографії.

Важливість теми дослідження обумовлюється й тим, що дослідження діяльності монаших організацій Греко-католицької церкви, які зробили вагомий внесок у розвиток українського націєтворення як радянська, так і сучасна російська історіографія прагнули замовчувати та дискредитувати. Рівною мірою це стосується і відносно недавніх подій, а саме – історії України радянсько-комуністичних часів, коли ГКЦ була під заборонаю, а її віруючі переслідувались. Завдяки дослідженням сучасних українських та зарубіжних істориків відбулося повернення історичної правди про незламність духу українських жінок-християнок, які стала прикладом високого служіння Богові та народу України, непереможної віри в ідеали добра, миру і злагоди.

Тому вибір теми кандидатської дисертації С.Турків є цілком обґрунтованим, доцільним і актуальним, так як дана проблема не стала предметом спеціального комплексного дослідження. Як зазначає дослідниця, богословська, суспільно-культурна, освітньо-виховна діяльність сестер ЧСВВ

вимагає об'єктивного, концептуального та неупередженого дослідження із залученням різнопланових, дотепер невідомих і невивчених джерел.

Наукова новизна дисертації очевидна, адже вона увібрала в себе різноманітні бачення, наукові оцінки та концепції, опирається на доволі солідну джерельну базу. Світлана Турків провела кропітку роботу щодо збору архівних документів, численної кількості різноманітних джерел та спогадів очевидців подій. Здобувач залучила максимально можливий фактичний матеріал для написання дисертаційної роботи.

Вступна частина роботи відповідає вимогам, які ставляться до дисертаційних досліджень. Наукова проблема, мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження, хронологічні та територіальні межі сформульовані чітко та логічно. Автор дисертаційного дослідження, спираючись на широку джерельну базу, насамперед на неопубліковані архівні матеріали, періодичні видання, мемуарну літературу та історичні дослідження з даної проблеми комплексно проаналізувала багатогранну діяльність сестер василіянок.

У дисертаційній роботі чітко вмотивовано мету і завдання дослідження. Задля досягнення задекларованої мети здобувач досить вдало вирішила низку науково-дослідницьких завдань.

Обрана тема дослідження виконана в межах науково-дослідницьких тем кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка «Актуальні проблеми історії, культури, освіти, науки і техніки України» (державний реєстраційний номер 0111U009915).

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в тому, що здобувач пропонує своє бачення на основі великого масиву використаних джерел та документів, критичного аналізу дотичних до проблеми наукових праць, словесних, зображальних, речових і поведінкових джерел.

Напрацювання С.Турків пройшли апробацію. Основні положення дисертаційної роботи викладено у 15 наукових публікаціях, з них 5 – статті у фахових наукових виданнях України, з яких 3 входять до міжнародних

наукометричних баз даних, 1 – у закордонному виданні, 3 – матеріали наукових конференцій, 6 – додатково відображають наукові результати дослідження.

Дисертація має чітку, добре продуману структуру, яка обумовлена предметом, метою та завданнями наукового дослідження. Робота побудована за проблемно-хронологічним принципом і складається з анотації, переліку умовних скорочень і позначень, вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел (380 позиції), додатків (20). Загальний обсяг дисертаційного дослідження становить 297 сторінок, з них основного тексту 180 аркушів.

Розділи дисертації відображають основні завдання наукової роботи: визначено особливості Йосифінські реформи та їхній вплив на жіночі унійні монастирі, охарактеризовано реформу сестер-василіанок 1897–1909 рр. та наслідки Першої світової війни для їхніх обителів. Проаналізовано основні напрямки діяльності сестер ЧСВВ наприкінці XIX – першій половині XX ст.; висвітлено роль чернечих обителів у творенні національної системи освіти, розвитку приватного шкільництва, духовного виховання і формування морально-етичних пріоритетів української молоді.

Оригінальність дослідження засвідчує широка репрезентативна джерелознавча база, яку автор досить вдало систематизувала. Нею зроблено джерелознавчий аналіз з класифікації та глибокого аналізу документів, який вона розділила на шість груп. В дисертаційному дослідженні С.Турків вперше ввела в науковий обіг частину архівних документів та не опублікованих джерел. Серед них неопубліковані архівні документи центральних і обласних державних архівів України; ГДА СБУ та архівів управлінь СБУ у Львівській, Тернопільській та Івано-Франківській областях; Історичного архіву УГКЦ в Римі; церковних і монастирських фондів – ГАСВР, ПАСВФ, ПАСВЛ сестер ЧСВВ, АГУ отців ЧСВВ, KADOC, ANBPICAV (Католицька Документація Дослідницького центру у Лювені), ACO SC Ruteni 1886–1892 (Архів Конгрегації для Східних Церков у Ватикані); аудіозаписів з А І І Ц УКУ та Архіву Місії Постуляційного центру беатифікації й канонізації святих УГКЦ у м. Львові, хоча не усі вони ще наразі впорядковані й структуровані.

Список неопублікованих джерел доповнюють документи та матеріали з відділу рукописів і стародруків Національного музею імені митрополита Андрея Шептицького у Львові, статистичні відомості та інші матеріали Львівської архієпархії, Перемишльської та Станиславівської єпархій. Важливим джерелом дослідження стали матеріали східногалицької преси та зарубіжної періодики другої половини ХХ ст. Зокрема: «Вісті з Риму», «Благовісник Верховного Архієпископа Візантійсько-Українського (Греко-Руського) обряду», «Богословія» (Рим), «Правда», «Світло» та інші видання. Доповнює цей перелік історико-мемуарна література та зібрані дослідницею спогади, які розкривають світоглядні, психологічні мотиви настоятелів, монахинь, учениць і дітей.

В історіографічному аналізі дисертаційного дослідження автором охарактеризовано історичні праці, які безпосередньо або опосередковано стосуються досліджуваної теми. Світлана Турків з метою детального аналізу поділила історіографію досліджуваної теми на три групи. Перша група – загальні праці з історії України та історії Церкви; друга – дослідження з історії чоловічих монастирів ЧСВВ, у яких знаходимо окремі згадки про жіночі обителі; третя – роботи, що стосуються безпосередньо історії та функціонування жіночих монастирів ЧСВВ. Такий умовний поділ дозволив дисертантці зробити змістовний історіографічний аналіз досліджуваної проблеми

Глибокий аналіз історіографії дав можливість С.Турків зробити висновок, що накопичені на сьогодні розвідки про окремі аспекти з життя та діяльності сестер василіянок мають здебільшого науково-популярний і публіцистичний характер, вони не структуровані системно й не розкривають проблеми комплексно. Це дало підстави дисертантці стверджувати про необхідність комплексного узагальнення, всебічного і неупередженого вивчення діяльності сестер ЧСВВ та їхню роль у творенні національної системи освіти, розвитку приватного шкільництва, духовного виховання і формування морально-етичних пріоритетів української молоді Східної Галичини наприкінці ХІХ – у першій половині ХХ століть.

Поставленій меті дослідження відповідає вибрана дисертанткою наукова методологія. Складність проблеми полягала в тому, що поставлені завдання дослідження вимагали специфічного способу осмислення та реалізації фактологічної та концептуальної складових. Дисертанткою вірно сформовані теоретико-методологічні засади дисертації, які впливають із сукупності наукових принципів та методів пізнання, зумовлених тенденцією наукових пошуків у сучасній українській історіографії.

Важливим для розуміння формування діяльності сестер ЧСВВ має зроблений С.Турків у другому розділі дисертаційного дослідження аналіз історичних обставини, суспільно-політичних, церковно-релігійних передумов розгортання діяльності сестер-василіанок з кінця XIX – початку XX ст. Характеризуючи значення Йосифінських реформ (1780–1790 рр.) дисертантка наголошує, що вони спричинили активізацію педагогічно-виховної та соціальної діяльності сестер-василіанок. Завдяки старанням львівських і перемишльських владик, які домоглися урядового дозволу на відкриття новіціату і шкіл при цих монастирях, черниці змогли зосередитися на суспільно-корисній праці, зокрема створенні навчально-виховних закладів при чернечих осередках.

Характеризуючи реформи 1897–1909 рр., проведені митрополитами С. Сембратовичем і А. Шептицьким за участю отців-василіан, дослідниця зазначає, що вони сприяли відновленню чернечого життя сестер-василіанок та зумовили подальший розвиток їхніх монастирів.

Аналізуючи богословсько-релігійну і педагогічно-виховну роботу сестер василіанок, дисертантка робить висновки, що молитовно-аскетичне життя й навчання в новіціаті, здійснення духовних практик (молитва, сповідь, реколекції, затвор), поширення церковних організацій, зокрема Марійських дружин, проведення катехизації дітей і молоді та заснування початкових, середніх й фахових шкіл, Української приватної дівочої гімназії у Львові й учительських семінарій сприяли формуванню національної свідомості українців Галичини.

Питання соціальної роботи сестер-василіанок розкриває С.Турків у четвертому розділі дисертаційного дослідження. Використовуючи великий масив опрацьованих джерел, дослідниця аналізує участь сестер-василіанок у сфері виховання і навчання дівчат в інтернатах, опіки дітей у сиротинцях, які створювалися при жіночих монастирях (1917–1943 рр.) і захоронках та інші види суспільної опіки. Цікавими є аналітичні висновки дослідниці, яка зазначає, що з відкриттям шкіл для дівчат, при чернечих обителях утворювали інтернати, у яких сестри ЧСВВ забезпечували своїх учениць місцем проживання. Згодом інтернати переросли в закриті жіночі середні навчально-виховні заклади – так звані «інститути» або «пансіони». У цих закладах додаткову освіту, а це вивчення іноземних мов, історії, літератури, співу, гончарського, кравецького та кулінарного мистецтв, здобували й учениці міських шкіл. Особливий акцент черниці ставили на морально-релігійному вихованні дівчат, тим самим закладаючи підвалини для їхнього життя як майбутніх дружин, матерів, свідомих громадян.

Позитивною стороною дисертаційного дослідження є те, що Світлана Турків, не просто констатує факти та події на основі джерел, а робить ґрунтовний аналіз усіх аспектів життя та діяльності сестер чину святого Василія Великого. Аналіз тексту дисертаційного дослідження свідчить про те, що дисертантка Турків Світлана Ярославівна повністю виконала поставлені у дисертаційному дослідженні завдання.

Доповнює дисертаційне дослідження велика кількість додатків, які конкретизують викладені в роботі факти та події.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що їх зміст у багатьох аспектах доповнює наукові знання з історії України. Проаналізований матеріал та сформовані висновки можуть слугувати інформаційною основою для створення цілісної картини суспільного та політичного життя Галичини, Зібраний матеріал і висновки можуть бути використані для підготовки узагальнюючих праць, підручників, при підготовці лекційних занять у вищих навчальних закладах, на уроках християнської етики у школах. Матеріали дисертаційної роботи можуть застосовуватися органами державної влади,

зкладами соціального захисту, науково-освітніми установами, релігійним організаціями.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження, висловлюю окремі зауваження:

1. Враховуючи той факт, що у сучасній історіографії майже відсутні дослідження про повсякденне життя монарших згромаджень ГКЦ, тому у роботі бажано ширше показати особливості побуту та дозвілля сестер василіанок та їхнє повсякденне духовне життя.

2. В аналізі теоретико-методологічних засад дослідження доцільно навести конкретні приклади використаних у роботі методів наукового дослідження.

3. У розділі 3.4 та 3.5 автор вказує, що основні предмети викладалися польською мовою, так як система навчання була утравістичною. В той-же час бажано було б розкрити зміст навчальних програм та показати яка історія викладалася в українській дівочій гімназії та учительській семінарії у місті Львові в 20-30 ті роки XX століття.

4. Характеризуючи соціальну роботу монастирів, цікаво знати чи була матеріальна допомога для дітей-сиріт з боку Ватикану, Польщі з Канади і США у 30 ті роки XX століття.

5. Було б доречним показати, чи мали можливість контактів черниці окремого монастиря з сестрами василіянками з інших монастирів та своїми родичами.

6. Враховуючи те, що список використаних джерел дисертантка подає в кінці кожного розділу, тому бажано було б структурувати загальний список літератури, а список публікацій здобувача з додатку Ф перенести у загальний список літератури.

Висловлені зауваження суттєво не впливають на загальний позитивний висновок щодо виконаної праці.

Автореферат дисертації відповідає вимогам як за структурою, так і оформленням. Зміст автореферату ідентичний з текстом дисертації та повністю

відображає структуру роботи. Висновки дисертаційного дослідження відповідають меті та завданням, поставлених на початку роботи.

Результати дослідження у сукупності вирішують важливу наукову проблему, поставлену її автором. Висновки, сформульовані у дисертації, є новими для вітчизняної історичної науки, аргументовані і достовірні, викладені у авторефераті та дисертації автора та в опублікованих нею працях.

Дисертація оформлена у відповідності з встановленими вимогами.

Зазначене вище дає підстави вважати, що дисертаційна робота Турків Світлани Ярославівни на тему «Діяльність сестер чину святого Василя Великого у Східній Галичині наприкінці XIX – у першій половині XX століть», представлена на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України є оригінальним і комплексним дослідженням, яке цілком розкриває вагому наукову проблему, відповідає вимогам "Порядку присудження наукових ступенів", затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 (зі змінами, внесеними згідно з постановами КМУ №656 від 19.08.2015, № 1159 від 30.12.2015 та № 567 від 27.07.2016), які ставляться до дисертацій, а її автор заслуговує присудження наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.01. – історія України.

Офіційний опонент -
доктор історичних наук, професор,
професор кафедри історії України і
методики викладання історії
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»

І.В. Пилипів

